

Mexanika bo'limi bo'yicha masalalar

1. Avtomobil o'z yo'lining to'rtidan uch qismini $v_1=60$ km/soat tezlik bilan, yo'lining qolgan qismini esa $v_2=80$ km/soat tezlik bilan bosib o'tdi. Avtomobilning shu yo'ldagi o'rtacha tezligi $\langle v \rangle$ aniqlansin.

$$(\langle v \rangle = 64 \text{ km/soat} = 17,8 \text{ m/s})$$

2. Avtobus yo'lda $v_1=16$ m/s tezlik bilan harakatlanmoqda. Odam yo'ldan $a=60$ m va avtobusdan $b=400$ m masofada turibdi. Odam yo'lining biror joyiga avtobus bilan bir vaqtda yoki undan oldin chiqib olishi uchun u qanday yo'nalishda, qancha masofani o'tishi kerak? Odam $v_2=4$ m/s tezlik bilan yugura oladi.

$$(\ell = 240 \text{ m uchrashadi})$$

3. Traktor yuki bilan kichik qiyalikdan yuqoriga A punktdan B punktga $v_1=10$ km/soat tezlik bilan, qaytishda esa $v_2=16$ km/soat tezlik bilan harakatlanadi. Traktorning o'rtacha tezligi $\langle v \rangle$ aniqlansin. Qiyalik kichkina bo'lganligi sababli, g'ildiraklarning qiya tekislikka ishqalanishi hisobga olinmasin.

$$(v = 12,3 \text{ km/soat})$$

4. Ko'ndalang kesim yuzi $S=0,02 \text{ m}^2$ bo'lgan neft quvuri orqali $t=1000$ s davomida $V=4 \text{ m}^3$ neft o'tishi uchun u qanday tezlikda harakatlanishi kerak?

$$(v = 0,2 \text{ m/s})$$

5. Reaktiv samolyotning tezligi $t=15$ s davomida $v_1=360$ km/soat dan $v_2=720$ km/soat gacha ortadi. Samolyotning tezlanishini (a), shu vaqt ichida bosib o'tgan yo'lini (S) va o'rtacha tezligi $\langle v \rangle$ topilsin.

$$(a = 6,7 \text{ m/s}^2; S = 2254 \text{ m}; \langle v \rangle = 150 \text{ m/s})$$

6. Nuqta $\chi = At + Bt^2$ tenglama bo'yicha to'g'ri chiziq bo'ylab harakatlanmoqda, bunda $A=6$ m/s, $B = -0,125 \text{ m/s}^2$. $t_1=2$ s dan $t_2=6$ s gacha vaqt oralig'i uchun o'rtacha tezlik $\langle v \rangle$ aniqlansin.

$$(\langle v \rangle = 3 \text{ m/s})$$

7. Moddiy nuqta egri chiziq bo'ylab o'zgarmas $a_{\tau}=0,5 \text{ m/s}^2$ tangensial tezlanish bilan harakatlanmoqda. Egri chiziqning egrilik radiusi $R=3 \text{ m}$ bo'lgan qismida nuqta $v=2 \text{ m/s}$ tezlik bilan harakatlangan, egri chiziqning shu qismida nuqtaning to'la tezlanishi a aniqlansin.

$$(a = 1,42 \text{ m/s}^2)$$

8. Yerning Quyosh atrofida aylanishining chiziqli tezligi v ni toping. Quyoshning massasi $M_k=2 \cdot 10^{30} \text{ kg}$ va Yerdan Quyoshgacha bo'lgan masofani $R=1,5 \cdot 10^8 \text{ km}$ deb oling.

$$(v=29,8 \cdot 10^3 \text{ m/s})$$

9. Stolda $m=4 \text{ kg}$ massali aravacha turibdi. Agar aravachaning ikkinchi uchiga $m=1 \text{ kg}$ massali tosh osilsa, aravacha qanday tezlanish bilan harakat qiladi?

$$(a = m_2 g / (m_1 + m_2) = 1,96 \text{ m/s}^2)$$

10. Massasi $m=2 \text{ kg}$ bo'lgan tinch turgan jismga $t=5 \text{ s}$ davomida $F=4 \text{ N}$ kuch ta'sir qiladi. Jism qanday a tezlanish bilan harakatlanadi, u qanday v tezlik oladi va shu vaqt ichida u qancha S yo'lni o'tadi.

$$(a = 2 \text{ m/s}^2; v = 10 \text{ m/s}; S = 25 \text{ m})$$

11. Yo'lovchilar bilan birga liftning og'iriligi $P=7848 \text{ N}$. Lift osilgan trosning tarangligi: 1) $F=11772 \text{ N}$ bo'lsa, lift qanday tezlanish bilan va qanday yo'nalishda harakatlanadi?

$$[a = 4,9 \text{ m/s}^2 \text{ (ko'tariladi)}; a = 2,45 \text{ m/s}^2 \text{ (lift pastga tushadi)}]$$

12. Massasi $m=5 \cdot 10^5 \text{ kg}$ bo'lgan poyezd tormozlanganda tekis sekinlanuvchan harakat qilib $t=60 \text{ s}$ davomida tezligini $v_1=40 \text{ km/soat}$ dan $v_2=28 \text{ km/soat}$ gacha kamaytirgan. Tormozlash kuchi topilsin.

$$(F=2,77 \cdot 10^5 \text{ N})$$

13. Og'iriligi $P=4,9 \cdot 10^6 \text{ N}$ bo'lgan teplovozning tortishi to'xtagach, $F=9,8 \cdot 10^4 \text{ N}$ ishqalanish kuchi ta'siri ostida $t=60 \text{ s}$ dan keyin to'xtaydi. Poyezd qanday tezlik bilan harakat qilgan.

$$(v=11,75 \text{ m/s})$$

14. Jism gorizont bilan $\alpha = 45^\circ$ burchak tashkil qilgan qiya tekislikdan sirg'anib tushmoqda. Jism $S=0,364 \text{ m}$ masofani o'tganda $v=2 \text{ m/s}$ tezlikka erishadi. Jismning tekislikdagi ishqalanish ko'effitsienti topilsin.

$$(K = \operatorname{tg}\alpha - \frac{v^2}{2g \cdot S \cdot \cos\alpha} = 0,2)$$

18. Prujina ustiga qo'yilgan tosh uni $x_0=2 \text{ mm}$ qisadi. Agar tosh $h=5 \text{ sm}$ balandlikdan erkin tashlansa, u prujinani necha mm ga qisadi?

$$(x = 14,1 \text{ mm})$$

16. Agar reaktiv samolyot dvigatelining tortishish kuchi $F=10^5 \text{ N}$ bo'lsa, massasi $m=60 \text{ t}$ bo'lgan bu samolyot uchish vaqtida qanday tezlanish bilan harakatlanadi.

$$(a \approx 1,67 \text{ m/s}^2)$$

27. Ko'tarma kran trosining uzunligi $\ell = 25 \text{ m}$ va ko'ndalang kesim yuzi 600 mm^2 bo'lgan po'lat simdan iborat. Tros $\Delta\ell = 5 \text{ mm}$ uzayishi uchun unga qancha yuk qo'yish kerak.

$$(F=2,65 \cdot 10^4 \text{ N})$$

18. Massasi $m_1=5 \text{ kg}$ bo'lgan miltiqdan $m_2=5 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$ massali o'q $v=600 \text{ m/s}$ tezlik bilan otilib chiqadi. Miltiqning orqaga tepish tezligi topilsin.

$$(v = 0,6 \text{ m/s})$$

19. $v=10 \text{ m/s}$ tezlik bilan uchib ketayotgan granata portlab ikkiga parchalanadi. Granata og'irligining $\eta=60 \%$ ni tashkil qilgan kattaroq parcha dastlabki yo'nalishda $v=25 \text{ m/s}$ ga teng tezlik bilan o'z harakatini davom ettiradi. Kichik parchaning tezligi topilsin.

$$(v = -12,5 \text{ m/s})$$

20. Yer sirtidan tik yuqoriga qarab uchirilgan $m=1$ t massali fazoviy kema $a=2g$ tezlanish bilan ko'tarilmoqda. Soplodan o'tilib chiqayotgan gaz oqimining tezligi $v=1200$ m/s. Sarflanayotgan yoqilg'i miqdori Q_m topilsin.

$$(Q_m = m(g+a) \cdot v = 24,5 \text{ kg/s})$$

21. $\ell = 1$ m uzunlikdagi va $P=4,9$ N og'irilikdagi bir jinsli sterjen vertikal tekislikda o'z uzunligining o'rtasidan o'tgan gorizont tal o'q atrofida aylanmoqda. Agar aylantiruvchi moment $M=9,81 \cdot 10^2$ N·m ga teng bo'lsa, sterjen qanday burchak tezlanish (ε) bilan aylanadi?

$$(\varepsilon=2,35 \text{ rad/s}^2)$$

22. Inersiya momenti $I=63,6$ kg·m² ga teng bo'lgan yaxlit g'ildirak

$\omega=31,4$ rad/s o'zgarmas burchak tezlik bilan aylanmoqda. G'ildirak tormozlovchi kuch momenti ta'sirida $t=20$ s dan keyin to'xtasa, tormozlovchi kuch momenti qancha bo'lgan?

$$(M=100 \text{ N}\cdot\text{m})$$

23. Uzunligi $\ell = 30$ sm va massasi $m=100$ g bo'lgan ingichka bir jinsli tayoqchanning tayoqchaga tik va uning 1) uchlaridan; 2) o'rtasidan o'tuvchi o'qqa nisbatan inersiya momenti I aniqlansin.

$$\left(1) I = \frac{1}{3} m \ell^2 = 3 \cdot 10^{-3} \text{ kg} \cdot \text{m}^2; \quad 2) I = \frac{1}{12} m \ell^2 = 0,75 \cdot 10^{-3} \text{ kg} \cdot \text{m}^2 \right)$$

24. Diskning diametri $d=20$ sm, massasi $m=800$ g. Diskning radiuslaridan birining tik ravishda o'tgan o'qqa nisbatan inersiya momenti I aniqlansin.

$$\left(I = \frac{3}{4} m R^2 = 6 \cdot 10^{-3} \text{ kg} \cdot \text{m}^2 \right)$$

25. Uzunligi $\ell = 50$ sm va massasi $m=400$ g bo'lgan ingichka bir jinsli tayoqcha o'rtasidan tayoqchaga tik ravishda o'tadigan o'q atrofida $\varepsilon=3$ rad/s² burchak tezlanish bilan aylanadi. Aylantiruvchi moment M aniqlansin.

$$\left(M = \frac{1}{12} m \ell^2 \cdot \varepsilon = 0,025 \text{ N}\cdot\text{m} \right)$$

26. Yer sharining o'z aylanish o'qiga nisbatan inersiya momenti I va L impuls momenti topilsin.

$$[1) I=9,7 \cdot 10^{37} \text{ kg}\cdot\text{m}^2; \quad 2) L=7 \cdot 10^{33} \text{ kg}\cdot\text{m}^2/\text{s}]$$

27. $R=0,5$ m radiusli barabanga ip o'ralgan, uning uchiga $P=98$ N yuk osilgan. Agar yukning pastga $a=2,04$ m/s² tezlanish bilan tushayotgani ma'lum bo'lsa, barabanning inersiya momenti topilsin.

$$(I=9,5 \text{ kg}\cdot\text{m}^2)$$

28. $\omega=5$ $\frac{\text{ayl}}{\text{s}}$ ga mos kelgan o'zgarmas tezlik bilan aylanayotgan valning kinetik energiyasi $W_k=60$ J ga teng. Shu valning impuls momenti topilsin.

$$(L=3,8 \text{ kg}\cdot\text{m}^2/\text{s})$$

29. Tezligi $v=9$ km/soatga yetgan velosipedchining kinetik energiyasi topilsin. Velosipedchining velosiped bilan birgalikdagi og'iriligi $P_1=764,4$ N ikkala g'ildirakning og'iriligi $P_2=29,4$ N ga teng. Velosiped g'ildiraklari gardish deb hisoblansin.

$$(W_k=253 \text{ J})$$

30. $m=5$ kg massali diskning gardishga urinma $F=19,6$ N o'zgarmas kuch qo'yilgan. Kuchning ta'siri boshlangandan keyin $t=5$ s vaqt o'tgach disk qanday kinetik energiyaga ega bo'ladi?

$$\left(W_k = \frac{F^2 \Delta t^2}{m} = 1,92 \cdot 10^3 \text{ J} = 1,92 \text{ kJ} \right)$$

31. Massasi $m=10$ kg bo'lgan yaxlit silindr $v=10$ m/s tezlik bilan sirpanmasdan dumalaydi. Silindrning kinetik energiyasi aniqlansin.

$$(W_k=750 \text{ J})$$

32. Massasi $m=1$ t bo'lgan bosqon 2 m balandlikdan sandonga tushadi. Urilish vaqti $t=0,01$ s davom etadi. Urilishning o'rtacha kuchi ($F_{o'r}$) aniqlansin.

$$(F_{o'r}=630 \text{ kN})$$

33. Odam $m=2$ kg bo'lgan jismni $h=1$ m balandlikka $a=3$ m/s² tezlanish bilan ko'targanda qancha ish bajaradi?

$$(A=26 \text{ J})$$

34. Avtomobilning amortizator prujinasini $\Delta x_1=1$ sm siqish uchun $F=50$ N kuch kerak bo'ladi. Prujina $\Delta x_2=0,03$ m siqilganda qanday ish bajaradi.

$$(A=2,25 \text{ J})$$

35. Gorizontga nisbatan $\alpha=30^\circ$ burchak hosil qilgan holda $m=2$ t massali avtomobilni $s=10$ m masofadagi bajargan ishni aniqlang. Ishqalanish koeffitsienti $\mu=0,50$ ga teng.

$$(A=8,6 \cdot 10^4 \text{ J})$$

36. Samolyot $v=900$ km/soat tezlik bilan to'g'ri chiziqli tekis uchmoqda. Motorlarning quvvati $N=1800$ kVt bo'lsa, ularning tortish kuchi qanchaga teng?

$$(F_t=7200 \text{ N})$$

437. Nasos diametri $d=2$ sm bo'lgan suv oqimini $v=20$ m/s tezlik bilan haydaydi. Suvni haydash uchun kerak bo'lgan quvvat topilsin.

$$(N=\pi\rho d^2 v^3/8=1,26 \text{ kVt}, \rho\text{-suv zichligi})$$

38. To'pdan otilgan $m_1=10$ kg massali snaryad $W_{k1}=1,8$ MJ kinetik energiya oladi. Agar to'p stvolining massasi $m_2=600$ kg bo'lsa, tepki natijasida stvol oladigan kinetik energiya W_{k2} aniqlansin.

$$(W_{k2}=(m_1/m_2)W_{k1}=30 \text{ kJ})$$

39. $m=10$ g massali o'q $M=5$ kg massali ballistik tebrangichga tegib sanchilib qoldi. Agar zarbadan silkinib ketgan tebrangich $h=10$ sm balandlikka ko'tarilgan bo'lsa, o'qning tezligi v topilsin.

$$(v = \frac{M + m}{m} \sqrt{2gh} = 701 \text{ m/s})$$

40. Agar prujinaning $x=1$ sm siqish uchun $F=29,4$ N kuch kerakligi ma'lum bo'lsa, bu prujinani $x_2=20$ sm siqishda qancha ish bajaradi?

$$(A=58,8 \text{ J})$$

41. Yer sirtidan $h=200$ km balandlikda aylana orbita bo'ylab harakatlanayotgan Yerning sun'iy yo'ldoshiga ta'sir qiluvchi markazga intilma tezlanish topilsin.

$$(a_n=9,20 \text{ m/s}^2)$$

42. Oyning sun'iy yo'ldoshi Oy sirtidan $h=20$ km masofada aylana orbita bo'ylab harakatlanadi. Bu yo'ldosh harakatining chiziqli tezligi hamda uning Oy atrofida aylanish davri topilsin.

$$(v=1,7 \text{ km/s}; T=1 \text{ soat } 50 \text{ minut})$$

43. Yer sirtidan qanday masofada og'irlik kuchining tezlanishi $g_1=1 \text{ m/s}^2$ ga teng bo'ladi.

$$\left(\frac{g}{g_1} = \frac{R^2}{(R+h)^2} = 1 - \frac{2h}{R}, \quad h = 13600 \text{ km} \right)$$

44. Yer radiusining yarmiga teng balandlikda erkin tushish tezlanishi qanday bo'ladi?

$$(g_h = \frac{gR^2}{(R+h)^2} = 4,4 \text{ m/s}^2)$$

45. Tayoqchanning uzunligini $\Delta l=0.1 \text{ mkm}$ gacha aniqlikda o'lchash mumkin. Ikkita inersial sanoq tizimning qanday nisbiy v tezligida xususiy uzunligi $l_0=1 \text{ m}$ bo'lgan tayoqcha uzunligining relyativistik qisqarishini aniqlash mumkin.

$$(U = C\sqrt{2\Delta l/l_0} = 134 \text{ km/s})$$

46. Tezlatgichdan uchib chiqqan ion o'z harakati yo'nalishida foton chiqaradi. Agar ionning tezlatgichga nisbatan tezligi $v=0.8C$ bo'lsa, fotonning tezlatgichga nisbatan tezligi aniqlansin.

$$(C=3 \cdot 10^8 \text{ m/s})$$

47. Ikkita tezlatgich qarama-qarshi yo'nalishlarda tezliklari $v=0.9C$ bo'lgan zarralarni chiqaradi. Zarralardan biri bilan harakatlanayotgan sanoq tizimi uchun zarralar yaqinla shuvining nisbiy tezligi v_{21} aniqlansin.

$$(v_{21}=0.994C)$$

48. Zarra $v = 0.5C$ tezlik bilan harakatlanmoqda. Zarraning relyativistik massasi tinchlikdagi massasidan necha marta katta?